

Література

1. Бичкова І.І. Умови формування пізнавального інтересу до вивчення біології. - У зб. наукових праць: "Педагогічні науки". - Вип. X, Херсон, Педуніверситет, 1999. - 305 с.
2. Вадзюк Н.В., Мегалінська Г.П. Нетрадиційні способи формування біологічних понять. У науково-методичному віснику: Еколого-натуралістична творчість. - № 3. - К.: УДЕНЦ, 1999. - 231 с.
3. Калмикова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. - М.:Педагогика, 1981. - 203 с.
4. Коржакова С.В. Формирование научных понятий у студентов педагогических вузов в обучении. - Челябинск, 1984. - 183 с.
5. Коростянець Т.П. Подготовка студентов пединститутів к формированию научных понятий учащихся. Методические рекомендации. - Изд-во Одесского пединститута, 1990. - 87 с.
6. Скрипченко О.В., Лисянська Т.М., Скрипченко Л.О. Психолого-педагогічний аналіз уроку. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1999. - 102 с.

В статтє ідет речь о психолого-екологической подготовке студентов биологических специальностей, а также использовании нетрадиционных способов обучения при формировании экологических понятий в процессе приобретения профессиональных знаний будущими учителями биологии.

Статтю подано до друку 06.04.2005.

©2005 р.

Н.Є. Герасімова (м. Черкаси)

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО СПЕЦІАЛІСТА

У законі України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства. При цьому основними принципами освіти визначаються гуманізм, демократизм, пріоритет загальнолюдських духовних цінностей. Цілком зрозуміло, що втілювати в життя ці принципи повинні молоді спеціалісти, адже саме від них залежить духовне здоров'я прийдешніх поколінь, майбутнє України. Саме тому важливого значення набуває проблема підготовки і становлення творчої особистості – професіонала.

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні сутності внутрішньоособистісних конфліктів у майбутніх спеціалістів та апробації запровадження в практику методичних прийомів запобігання їх впливу на взаємовідносини у педагогічному спілкуванні.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що адаптивні механізми молодого спеціаліста розвинуті недостатньо (І. Булах, Т. Драгунова, Л. Жезлова, Л. Закутська, В. Каган, І. Кон, О. Лічко, Н. Максимова, О. Новикова, С. Подмазін, Г. Прихожан, М. Раттер, І. Сабанадзе, Г. Чуткіна, О. Яковлева та інші). Крім того, труднощі процесу адаптації підсилюються тривожністю, пов'язаною, головним чином, з особливостями самооцінки, необхідністю вибору майбутньої професії, у труднощах входження у доросле життя, невідповідністю до виконання нових соціальних ролей, суперечностями у сфері спілкування тощо.

Особистісні проблеми безпосередньо впливають на спілкування з оточуючими, що актуально для педагогічного спілкування. Психологічні дослідження довели, що оптимізація сприйняття особистісного "Я" одночасно сприяє також і виникненню у індивіда готовності до сприйняття інших.

Особистісна деструкція суб'єкта, яка визначає дисфункції спілкування, може виражатися в замаскованих невротичних симптомах, які часто не розпізнаються суб'єктом. У розвитку конфліктні порушення в "Я-образах" опонентів призводять до формування у кожного образу ворога, тобто такого "Я-образу", в якому домінують очікування від "Ти" негативних оцінок, очікування від інших пов'язані з агресивною поведінкою. Причини відсутності єдності з самим собою, внутрішньої цілісності по різному інтерпретуються в сучасній та зарубіжній психології. Популярними є психоаналітичні уявлення про неусвідомлювані причини і джерела внутрішньоособистісних конфліктів [2; 3]. Згідно з ними, причинами конфліктів є протидіючі сили "Воно", "Его", "Супер-Его". Представники інших теорій особистості по-своєму трактують причини внутрішньоособистісних конфліктів, а саме як:

- комплекс неповноцінності, який протистоїть прагненню до досконалості (А. Адлер) [1];
- несумісні невротичні потреби, які одночасно спонукають людину прагнути до інших людей, проявляти агресивність до них і бажати бути від них незалежною (К. Хорні) [4];
- психологічні кризи, які виникають в процесі формування ідентифікації особистості (Е. Еріксон) [5].

Провідними в процесі адаптації молодого спеціаліста є його здатність до самоусвідомлення, прояви захисних тенденцій, конфліктогенність, породжувана внутрішньою суперечливістю "Я" структури та ін. Ця обставина зумовлює об'єктивну необхідність пошуку шляхів і засобів надання молодому викладачеві дійової психологічної допомоги у формуванні необхідних особистісних якостей. Тому, так важливо, щоб фахова підготовка не обмежувалась засвоєнням знань, а забезпечувала б опанування молодим викладачем інструментарієм пізнання себе, інших людей в процесі спілкування. Для того, щоб змінити негативні якості особистості, необхідно включити її в таке спілкування, яке дозволить досліджувати себе, вияснити й розв'язати свої проблеми, пов'язані з внутрішньоособистісним конфліктом, тобто з неусвідомленими аспектами власної психіки.

У дослідженні внутрішньоособистісного конфлікту відкриває нові можливості метод, розроблений академіком АПН України Т.С. Яценко – метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН) [6]. Його перевагою над іншими формами групової роботи є те, що навчання будується на матеріалі мимовільної, спонтанної активності його учасників, що дозволяє вивчати механізм внутрішньої обумовленості поведінки. В основі функціонування груп АСПН лежить прагнення учасників навчання оволодіти процесом власного самопізнання та пізнання іншої людини психодіагностикою. Все це забезпечує позитивні самозміни, і, отже, підвищує відповідальність молодого спеціаліста за свою поведінку.

Для оптимальної адаптації до педагогічної професії недостатньо фахових (стандартних) знань, а необхідно ще й володіти рефлексивними (соціально-перцептивними) знаннями й психологічним інструментарієм пізнання себе та іншої людини (студента) в процесі спілкування. Наше дослідження в групі АСПН дозволяє констатувати взаємозв'язок категорії відношення з внутрішніми конфліктами. Останні породжують деструкції особистості, що проявляється в егоцентричних

тенденціях, егоїзмі стосунків з іншими людьми, схильності до дискредитації значимості іншої людини (студента), викривлення реальності та ін.

Фіксація внутрішньоособистісних конфліктів на дитячих потягах до близьких людей нерідко надає інфантильний відтінок відношенням. Стабільність відношень непродуктивно набуває ригідного характеру внаслідок стандартизованості поведінкових проявів, що властиві такому конфлікту. Таким чином, психокорекція особистісних якостей молодого викладача потребує використання таких методів, які б дозволили нівелювати негативні наслідки дії внутрішніх конфліктів, пов'язаних з неусвідомленими аспектами психіки. Психодіагностика в групі АСПН, завдяки її динаміці, носить процесуальний характер і дозволяє безболісно виявити дезадапційні прояви поведінки молодого викладача в ситуації спілкування. Ці прояви нівелюються самою атмосферою спілкування в групі АСПН, якій властива демократизація відносин, їх гуманізація, рівність позицій і партнерства в стосунках. Наші дослідження в групі АСПН дозволили діагностувати глобальні передумови дезадапційних проявів психіки – порушення її цілісності, викликані внутрішніми конфліктами. Саме тому застосування методу АСПН дозволило нам торкнутися важливого питання пов'язаного із виявленням особистісної проблеми суб'єкта, яка ґрунтується на певному стабілізованому внутрішньому конфлікті. Особистісна проблема є нерозв'язаною для суб'єкта без сторонньої психологічної допомоги. Завдяки дії системи "психологічних захистів" здійснюється суб'єктивна інтеграція психіки, яка виражається в ілюзорній адаптації особистості до колег та студентів.

Розширення процесу самоусвідомлення відбувається не зразу і здійснюється у відповідності з точністю психодіагностики особистісних передумов дезадапційних проявів поведінки, викривлення соціально-перцептивної інформації, дискредитації значимості "Я" інших людей, відношень до них (тенденціях агресії та недоброзичливості, егоцентризму та егоїзму).

Для молодих викладачів із проявами внутрішньоособистісних конфліктів властива велика втрата енергії, що виснажує сили, нервову систему, втягує їх у круговерть непродуктивних міжособистісних маніпуляцій, підвищений рівень тривоги. Для того, щоб змінити цей стан, необхідно дозволити досліджувати себе, з'ясувати й розв'язати свої особистісні проблеми, пов'язані з неусвідомленими аспектами власної психіки.

Як видно з результатів наших дослідження, представлених у таблиці, корекційна робота призводить до зниження рівня тривожності на 69% при конфлікті "втрати розуміння"; на 55% — при "рольовому" конфлікті; на 38% — при конфлікті "завищених вимог до себе"; на 50% — при конфлікті "двох провідних мотивів"; на 27% — при конфлікті "потягів"; на 49% — при конфлікті "комплексу неповноцінності".

Результати багаторічного включеного спостереження під час проведення груп АСПН дають підставу вважати, що таке навчання сприяє гармонізації системи відношень, а усвідомлення особистісної структури відбувається на рівні конструктивних змін в напрямку розв'язання внутрішньоособистісного конфлікту, що значно полегшує процес професійного становлення молодого спеціаліста. АСПН відкриває можливість діагностувати глобальні передумови дезадапційних проявів психіки, які викликані внутрішньоособистісними конфліктами.

Отже, з нашої точки зору, саме метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН) у комплексі з класичним дослідженням відкриває нові можливості у дослідженні питань вирішення внутрішньоособистісних конфліктів. Його

перевагою над іншими формами групової роботи є те, що навчання будується на матеріалі мимовільної, спонтанної активності його учасників, що дозволяє вивчити механізми внутрішньої обумовленості поведінки.

Динаміка прояву рівня тривожності (%) серед молодих спеціалістів із внутрішньоособистісним конфліктом

Вид конфлікту	до АСПН			після АСПН		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Конфлікт "втрати розуміння"	89	11	0	20	40	40
"Рольовий" конфлікт	71	29	0	16	41	40
Конфлікт "завищених вимог до себе"	54	46	0	16	32	52
Конфлікт "двох провідних мотивів"	78	22	0	28	35	37
Конфлікт "потягів"	55	28	17	28	45	27
Конфлікт "комплексу неповноцінності"	66	34	0	17	41	42

Отже, внутрішньоособистісний конфлікт – це завжди порушення психологічної гармонії, яка тягне за собою деструктивність. Особливо дезадапційною для виховної взаємодії молодого викладача зі студентами є тенденція знецінювання позитивних якостей іншої людини, дискредитація її гідності, а також прагнення маніпулювати її поведінкою. Неусвідомлений характер системи внутрішньоособистісного конфлікту знижує рівень контролю і свободи дії за вибором. Суб'єкт при цьому обмежений у використанні власного особистісного потенціалу, професійних знань, що значно знищує його соціальну та професійну захищеність. Це свідчить про те, що процес адаптації молодого спеціаліста до педагогічної професії є залежним від його особистісних характеристик.

Література

1. Адлер А. Нервический характер / Под ред. Э.В. Соколова. — С.Пб.: Университетская книга, 1997. — 387 с.
2. Ишмуратов А. Т. Конфликт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. — К.: Наук. думка, 1996. — 190 с.
3. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта. — К.: МАУП, 2000. — 255 с.
4. Хорни К. Ваши внутренние конфликты. — С.Пб.: Лань, 1997. — 212 с.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1996. — 344 с.
6. Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. — К.: Освіта, 1993. — 208 с.

В статье отражена сущность внутрличностных конфликтов у молодых специалистов. Рассмотрены существующие проблемы, а также обосновывается

необходимость поиска путей внедрения в практику методических приемов исследования и предупреждения их влияния на взаимоотношения в педагогическом общении.

Статтю подано до друку 28.03.2005.

©2005 р.

Н.Є. Герасімова (м. Черкаси)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Одним із важливих елементів підготовки майбутніх спеціалістів є попередження негативних явищ у студентських колективах, зокрема, своєчасне вирішення їх внутрішньоособистісних конфліктів у період адаптації до умов вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Різні аспекти проблеми внутрішньоособистісних конфліктів, їхніх джерел, шляхів подолання були предметом вивчення як у вітчизняних, так і у зарубіжних вчених (Ю.О. Александровський, В.Є. Василюк, Є.О. Донченко й Т.М. Титаренко, О.І. Захаров, К.С. Калмикова, О.М. Леонтьєв, Г.В. Ложкін, О.Р. Лурія, В. М. М'ясищев, М.І. Пірен, Н.І. Пов'якель, В.В. Столін, Є.В. Фанталова, В. Франкл, З. Фрейд, К. Хорні, А.І. Шипілов та ін.). Водночас ряд теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми залишаються поки що недостатньо з'ясованими.

На наш погляд, в основі попередження внутрішньоособистісних конфліктів, повинен бути принцип розвитку студента як особистості, як майбутнього фахівця, своєчасного розв'язання протиріч різного рівня, які виникають у процесі його діяльності. Для цього, як зазначає О.Г. Солодухова, необхідно створити: "...систему умов. Тоді і з'явиться одна з реальних можливостей для психологічно-гармонійного (само) виховання людини як суб'єкта (індивідуального й групового), тобто творця свого життєвого шляху на вищому рівні активності, цілісності тощо" [5; 102].

Мета дослідження нашого дослідження полягає у з'ясуванні сутності внутрішньоособистісних конфліктів у майбутніх спеціалістів у процесі їх адаптації до умов ВНЗ та в розгляді деяких аспектів попередження цих конфліктів.

Одним із параметрів, який відбиває рівень розвитку особистості студента, є ступінь задоволеності навчанням. Звертає на себе увагу загалом низький рівень задоволеності майбутніх спеціалістів. Результати дослідження, які проведені на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького представлені на рис. 1.

Така тенденція відображає високе психічне напруження студентів, а це своєю чергою збільшує кількість внутрішньоособистісних конфліктів. Установлено, що тільки 42% студентів переважно задоволені навчанням.

Створені системи умов, які б забезпечували повний розвиток особистості студента та відповідали цілям, мотивам, потребам, мають охопити всі сфери життєдіяльності майбутнього фахівця [4]. Така система мусить, з одного боку, створювати в особистості мотив до саморозвитку, озброювати студента необхідними знаннями, навичками й уміннями долати особистісних труднощів, що виникають в процесі розвитку, а з іншого боку — створювати відповідні передумови в навчальній та інших сферах.